

The insurance industry from the Constitutional era to the end of the first Pahlavi dynasty

Ameneh Shahmoradi^{1*}

^{1*}Education teacher. shahmoradi60@yahoo.com

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	The insurance industry is one of the most important economic pillars and, after banking, the most important factor in advancing economic goals and security. This research aims to examine the insurance industry from the Constitutional Revolution to the end of the first Pahlavi dynasty. The present article aims to answer the question using a descriptive-analytical method: to what extent was the spread of insurance effective in creating a favorable economic situation and what was the people's trust and awareness of new economic institutions, including insurance? The research findings show that one of the factors affecting economic security, especially foreign trade, was the insurance industry. When foreign companies were operating in Iran, there was little awareness and trust in its benefits and these companies operated in line with their own interests; but when the Iranian Insurance Joint Stock Company was established during the reign of Reza Shah, trust in it gradually increased and insurance gradually became an influential industry in the Iranian economy.
Received: 26 April 2025	
Accepted: 16 December 2025	
	Keywords: Insurance industry, foreign insurance company, Iranian Insurance Company, Reza Shah
Cite this article: Shahmoradi, Ameneh (2025) <i>The insurance industry from the Constitutional era to the end of the first Pahlavi dynasty</i> , History of Industry, Vol 1, No 2, Winter, 2025, pages: 59-87.	
DOI: 10.30479/hi.2026.21776.1012	
© The Author(s).	
Publisher: Imam Khomeini International University	

***Corresponding Author:** Ameneh Shahmoradi

Address:

E-mail: shahmoradi60@yahoo.com

صنعت بیمه از مشروطه تا پایان پهلوی اول

آمنه شاهمرادی^{*۱}

^{*۱} دبیر آموزش و پرورش shahmoradi60@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	صنعت بیمه یکی از مهم‌ترین ارکان اقتصادی و بعد از بانکداری، مهم‌ترین عامل در پیشبرد اهداف و امنیت اقتصادی محسوب می‌شود. این پژوهش در صدد بررسی صنعت بیمه از مشروطه تا پایان سلطنت پهلوی اول است. مقاله حاضر در صدد است با روش توصیفی - تحلیلی به این پرسش پاسخ دهد که رواج بیمه تا چه حد در ایجاد وضع مطلوب اقتصادی مؤثر بود و اعتماد و آگاهی مردم نسبت به مؤسسات اقتصادی جدید از جمله بیمه چگونه بود؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که یکی از عوامل مؤثر بر ایجاد امنیت اقتصادی، به‌خصوص تجارت خارجی، صنعت بیمه بود. زمانی که کمپانی‌های خارجی در ایران فعالیت می‌کردند، آگاهی و اعتماد چندانی نسبت به فواید آن وجود نداشت و این شرکت‌ها در راستای منافع خود فعالیت می‌کردند؛ اما زمانی که شرکت سهامی بیمه ایران در زمان رضاشاه تأسیس شد، به تدریج اعتماد به آن افزایش یافت و بیمه به صنعتی تأثیرگذار در اقتصاد ایران تبدیل شد.
مقاله پژوهشی	
دریافت:	
۱۴۰۴/۰۲/۰۶	
پذیرش:	
۱۴۰۴/۱۰/۱۷	
واژه‌های کلیدی: صنعت بیمه، کمپانی خارجی بیمه، شرکت بیمه ایران، رضاشاه.	

استناد: شاهمرادی، آمنه (۱۴۰۴)، صنعت بیمه از مشروطه تا پایان پهلوی اول، تاریخ صنعت، سال اول، شماره دوم، زمستان ۱۴۰۴،

صص ۵۹-۸۷

DOI: 10.30479/hi.2026.21776.1012

حق مؤلف © نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

مقدمه

صنعت بیمه در جهان از اهمیت بسزایی برخوردار است. مؤسسات بیمه هر کشور از ارکان اقتصادی آن کشور به شمار می آیند. عمل و کارکرد شرکت های بیمه در همه کشورها میزان پیشرفت و یا تنزل اقتصادی آن کشور را نشان می دهد و گسترش بیمه نشان دهنده ترقی جامعه صنعتی و بازرگانی است. وظیفه صنعت بیمه به عنوان مؤسسه مالی، توان حفظ سرمایه ملی و تقویت بنیه سرمایه گذاری اقتصادی است. در ایران با رشد و توسعه اقتصادی و صنعتی، بیمه نیز توسعه یافت. بیمه کلمه ای هندی است و گویا نخستین ایرانی که آن را ذکر کرده است، عبدالطیف شوشتری در کتاب تحفه العالم است و مقصود از آن، اطمینان دادن به شخص است در موردی که احتمال ضرری برود و از این جهت است که در زبان های اروپایی هم به همین تعبیر «آسورانس» نامیده می شود (اردکانی: ۱۳۷۰، ۱۸۱). یکی از راه های کاهش خطرات سرمایه گذاری، اتکای سرمایه گذاران به بیمه بود. کمپانی های بیمه با پذیرش خطراتی که سرمایه های افراد را تهدید می کرد، امنیت سرمایه و به تبع امنیت اقتصاد را تأمین می کردند. بررسی وضعیت صنعت بیمه در تاریخ از ضروریات اجتناب ناپذیر برای شناخت میراث اقتصادی ایران است. مسئله اصلی این پژوهش این است که تأسیس صنعت بیمه چه نقشی در توسعه اقتصادی ایران از مشروطه تا پایان پهلوی اول داشت؟ بازتاب این رویکرد اقتصادی در جامعه با توجه به در پیش گرفتن سیاست نوسازی کشور، اهمیت زیادی دارد. بررسی این موضوع وضعیت اقتصادی ایران را در این برهه تاریخی آشکار می کند.

روش گردآوری داده ها، کتابخانه ای است. در این پژوهش برای تحلیل داده ها از روش تحقیق تاریخی استفاده شده است و با تکیه بر منابع اصلی تلاش شده است تا نقش بیمه در اقتصاد ایران از مشروطه تا پایان رضاشاه بررسی شود.

پیشینه پژوهش: تا کنون پژوهشی مستقل در این زمینه انجام نشده است. تنها می توان به پاره ای از مباحث کلی در خلال آثار بحث پیرامون تاریخچه بیمه اشاره کرد. از پژوهش های نزدیک به این موضوع، مقاله «تأسیس سیاست های تأمین اجتماعی در ایران» مجید وحید و امیر لطفی است که در آن به بیمه کارگران در دوره رضاشاه پرداخته شده است. از دیگر پژوهش های مرتب، کتاب بیمه ایران در گذر زمان از محمود حسینی بهابادی است که در آن به چگونگی تأسیس شرکت سهامی بیمه ایران پرداخته است. در این منابع، بیمه از نظر تاریخچه مورد بررسی

قرار گرفته است. در این پژوهش تلاش می‌شود بازتاب بیمه در جامعه و اقتصاد دوره مشروطه و رضاشاه مورد بررسی قرار گیرد.

بیمه از نظر علمی و انواع آن

تا سال ۱۳۱۴ هنوز فواید صنعت بیمه برای اقتصاد و عموم مردم و دولت مورد توجه نبود. قبل از تأسیس بیمه در ایران، کمپانی‌های خارجی در ایران فعالیت داشتند؛ بنابراین، برای جلب اعتماد مردم و تجار و بازرگانان تلاش می‌کردند تا سود بیمه را در بازار اقتصادی ایران نصیب خود کنند. از آغاز هم تلاش می‌کردند تا رویه امور بیمه مطابق صنعت بیمه و علم اقتصاد باشد؛ همچنین برای به دست آوردن نتیجه مطلوب از بیمه، حقوق دریافتی را که تأمین غرامت می‌کرد، اضافه می‌کردند و حکومت باید به کار آنان نظارت می‌کرد؛ بنابراین، آنان باید از دولت ایران اجازه فعالیت می‌گرفتند و در آخر سال، عملیات سالانه خود را به دایره تفتیش بیمه دولتی ارائه می‌دادند. در نتیجه، به این شکل تلاش می‌کردند تا اعتماد مردم ایران را به بیمه جلب کنند (عصر حدید: ۱۳۰۹، ش ۸۲، ص ۱۲ و ۱۳).

مؤسسات بیمه خارجی که در ایران فعالیت می‌کردند، دو نوع بودند. یک نوع شرکت سهامی بود که در این نوع عده‌ای سرمایه‌دار برای معامله کردن شرکتی تشکیل می‌دهند و دارندگان سهم هیئت مدیره را انتخاب می‌کردند که به وسیله آنان امور شرکت اداره می‌شد و فقط دارندگان سهم حق برداشت منفعت را داشتند. به همین دلیل مجبور بودند در صورت ضرر، سرمایه را نیز بپردازند تا اینکه شخص بیمه‌شونده که شهریه خود را پرداخته است، از تأمین ضرر وارد شده مطمئن باشد. این شرکت در عین سهامی بودن، شرکت ضمانتی نیز بود. نوع دیگر شرکت‌ها روی اصول مناصفه تشکیل می‌شدند. خود اشخاص بیمه‌شده مؤسسه را تشکیل می‌دادند و خودشان هیئت مدیره را انتخاب و به امور نظارت می‌کردند و حق برداشت منفعت را داشتند و اگر برای ضرری سرمایه کافی نبود، اعضا سهم خود را پرداخت می‌کردند؛ بنابراین، در این نوع شرکت اشخاص بیمه‌شده علاوه بر پرداختی معین خود، مجبور بودند وجوهی پرداخت کنند. تفاوت این دو نوع شرکت بیمه از حیث تئوری اهمیت داشت تا از حیث عمل.

به مرور شرکت‌های سهامی بیمه مجبور شدند که قسمتی از منافع خود را به مثابه حقوق اضافی به اشخاص بیمه‌شده بپردازند. به خاطر پرداخت مقدار زیادی برای خسارت، بیمه با

سرمایه انفرادی خیلی کم بود و حتی گاهی بیمه انفرادی غیر قانونی بود. بیمه عمومی به واسطه اشخاص متعارف اداره می‌شد. از طرف دیگر، دولت و بلدیہ هم به‌طور انحصار یا در رقابت با سایر مؤسسات تشکیل اداره بیمه می‌دادند.

اقسام مختلف بیمه دو نوع اصلی داشت: ۱- بیمه اموال، ۲- بیمه اشخاص. نوع اول مخصوص تمام اتفاقاتی بود که به اشیاء صدمه می‌زد و به صاحبانش خسارت وارد می‌کرد؛ از قبیل بیمه حمل و نقل، بحری، حریق، دزدی، شیشه، برق، توفان، اتومبیل، اغنام، آفات آب، احتیاط (تأمین اعتبار). نوع دوم نیز تمام آفات انسانی از قبیل حیات، ناخوشی، ناقص شدن اعضا، تقاعد، اتفاقات غیر مترقبه و غیره را شامل می‌شد. چون خسارت متوجه به بیمه مخصوصاً در قسمت بیمه بحری، حریق حمل و نقل و غیره، خیلی زیاد بود و اغلب یک کمپانی به‌تنهایی نمی‌توانست خطرات ضرر را بر عهده بگیرد، یک کمپانی همه را بیمه و بدون دخالت بیمه‌شونده آن را بین کمپانی‌های دیگر به نسبت تقسیم می‌کرد. این عمل را دوباره بیمه کردن یا بیمه غیر مستقیم یا اتکایی می‌نامند (عصر حدید، تیر ۱۳۰۹، شماره ۸۰، ص ۱۲).

مقدار حق بیمه به قیمت اشیای بیمه‌شده و وضعیت خطر بستگی داشت. اطلاعات احصائیه اداره بیمه دخالت مهمی در تعیین درجه خطر داشت. در کشوری مثل ایران، احصائیه تا سال ۱۳۰۹ وجود نداشت و حقوق بیمه از روی تخمین وضعیت عمومی تعیین می‌شد. روی هم رفته، حق بیمه به‌وسیله تخمین از روی احصائیه با مراعات رقابت تعیین می‌شد. حق بیمه دو قسم بود؛ حق غیر خالص و حق خالص. حق غیر خالص حقی بود که شخص بیمه‌شونده به کمپانی می‌پرداخت و در صورتی که بیمه برای یکی از خطرات معمولی بود، این حق در تعرفه‌هایی که از طرف کمپانی منتشر می‌شد، نسبت به خطرات قید می‌شد و آن را حق تعرفه‌ای می‌نامیدند؛ مثلاً اموالی که طبق تعرفه بر ضد حریق برق بیمه می‌شود، حق این بیمه در تعرفه معین است و پس از پرداخت آن، اموال مذکور، بیمه‌شده شناخته می‌شوند و اگر چنین خطری متوجه شد، غرامت داده می‌شود. با وجود این، کمپانی‌ها همیشه سعی داشتند همه قسم خطرات را پیش‌بینی و حق معلومی برای آن معین کنند. حق خالص حقی بود که فقط برای تأمین ضرر کافی بود؛ یعنی جمع تمام حق خالص برای خسارت وارد شده کافی بود؛ البته کمپانی بیمه، مخارج اداری و منفعتی معین برای عملیات خود و مقداری برای تأمین ضرر منظور می‌کرد. معمولاً حق بیمه قبلاً تأدیه می‌شد و سند بیمه از موقعی که پرداخت می‌شد، سندیت داشت و

زمانی که مدت قرارداد تمام می‌شد، در صورت تمایل آن را تجدید می‌کردند. از موعد مقرر حق بیمه پرداخت نمی‌شد و قرارداد فسخ می‌شد.

در مواردی، بیمه حمل و نقل بحری علاوه بر پرداخت قیمت اصلی اجناس، سود تقریبی را که در نتیجه فروش جنس به‌دست می‌آمد، بیمه می‌کرد. مبلغ بیمه نسبت به قیمت اصلی جنس بیمه‌شده گاهی تفاوت داشت که در نتیجه، بیمه اضافی و بیمه کسری به وجود می‌آمد. در صورتی که مبلغ بیمه از قیمت اصلی جنس بیمه‌شده زیاده‌تر بود، آن را بیمه اضافی می‌خواندند که غیر قانونی بود. از طرف دیگر، اگر مبلغ بیمه کمتر از قیمت اصلی جنس بیمه‌شده بود، آن را بیمه کسری می‌نامیدند. این نوع بیمه مجاز بود؛ ولی برای شخص بیمه‌شونده ضرر داشت؛ زیرا اگر خطری به اموال وارد می‌شد، آن قسمتی که از اصل قیمت اموال کسری داشت، به ضرر بیمه‌شونده بود. بیمه حیات وضعیت دیگری داشت؛ زیرا برای حیات انسان قیمت تعیین نمی‌شد. اصولاً مبلغ بیمه حیات را نسبت به وضعیت اقتصادی شخص بیمه‌شونده در نظر می‌گرفتند (عصر حدید، تیر ۱۳۰۹، شماره ۸۱، ص ۱۲).

در مجله فلاح و تجارت به انواع دیگری از بیمه اشاره می‌شود. بر این اساس، کمپانی بیمه دو قسم بود: ۱- کمپانی بیمه اقساطی و ۲- کمپانی بیمه زوجانبین. در کمپانی بیمه اقساطی، بیمه‌کننده وجهی سالیانه به‌عنوان اعانه از بیمه‌شده دریافت می‌کرد و بیمه‌شده مکلف بود خواه بلایی روی‌داده باشد یا خیر، اقساط خود را مطابق با سند بیمه بپردازد. در کمپانی زوجانبین، بیمه‌کننده نیز بیمه شده است؛ پس چند نفر با هم قرار می‌گذارند که هرگاه تا مدت معینی آسیبی بر اموال آن‌ها وارد شد، دیگران به سهمی که معین کرده‌اند، جبران کنند و در این صورت، بیمه‌شده شهریه و اعانه نمی‌پردازد. عموماً تمام اشیای آسیب‌پذیر قابل بیمه بودند. عمل بیمه هیچ وقت عملی تجاری نبود و نباید منافع، عاید بیمه‌شده شود. کمپانی بیمه دو قسم مخاطرات را تأمین می‌کرد: مخاطرات بحری و مخاطرات ارضی. کمپانی‌های ارضی شامل بیمه ضد حریق، بیمه مستأجرین (خسارتی که مستأجر به ملک اجاره‌دار می‌کرد)، بیمه همسایه (مثلاً در صورت حریق، خسارت به همسایه را بیمه پرداخت می‌کرد)، بیمه ضد تگرگ، بیمه حیوانات، بیمه حیات، بیمه صنعتی شامل بیمه کارگری و بیکاری بود (مجله فلاح و تجارت: ۱۲۹۷ ش، شماره ۱۱، ص ۱۹۸ و ۱۹۹).

ضرورت و اهمیت بیمه

بیمه برای عموم به خصوص طبقه تجار که مال‌التجاره آنان در معرض خطرات طبیعی چون سیل، طوفان، زلزله، برق و حریق یا مخارج غیر مترقبه از قبیل محکومیت در دوائر قضایی به تأدیه غرامت و به موقع نرسیدن نفع و غیره بود، ضروری است. اثرات این خطرات اصل سرمایه را از بین می‌برد. این تجربیات باعث به وجود آمدن کمپانی‌های بیمه شد. سرمایه کمپانی‌های بیمه را اعضای آن پرداخت می‌کردند که خطرات زندگی فردی و اقتصادی آنان را جبران کند. در نتیجه، مؤسسات و کمپانی‌های بیمه مستقل به وجود آمدند که با وجود آن‌ها کلیه ضرر و اتفاقات غیر منتظره بین تمام بیمه‌شدگان به وسیله کمپانی‌ها و از سرمایه خود بیمه‌شوندگان جبران می‌شد. کمپانی‌های بیمه از روی احصائیه‌های وقایع، مقدار خسارت بیمه‌شده را تعیین می‌کردند. مؤسسات بیمه نوعی مؤسسات تعاونی محسوب می‌شدند که از محل عایدات بیمه‌شدگان جبران خسارت می‌کردند. بیمه نه تنها وضعیت اقتصادی تاجر را تأمین می‌کرد، بلکه تاجر بیمه‌شده را در دنیا با اعتبار کرده و اطمینان کسانی را که با او طرف معامله بودند، جلب می‌کرد. بیمه یا با کمپانی یا دولتی، گاهی هم خصوصی بود (عصر جدید، تیر ۱۳۰۹ ش، شماره ۷۹، ص ۱۲). مردم ایران آگاهی چندانی نسبت به فواید بیمه نداشتند. مجلات کم و بیش به اهمیت این موضوع می‌پرداختند. یکی از این مجلات، مجله قلم آزاد بود که مطالب مفیدی درباره اهمیت بیمه بیان می‌کرد. این مجله جنبه اقتصادی بیمه را پررنگ نشان می‌دهد و بیمه را نوعی سرمایه‌گذاری برای جلوگیری از تخفیف ضرر مالی، تخریب اقتصادی و رهایی از فشار فکری و حفظ سرمایه شخصی می‌داند که به انسان اعتماد به نفس می‌داد. منافع اقتصادی بیمه همگانی بود. بیمه سبب می‌شد سرمایه‌گذاران با آسودگی خاطر تمام ثروت خود را صرف کارخانه‌ها، املاک و مال‌التجاره کنند. بیمه شخص را نسبت به وضعیت اقتصادش متهور می‌کرد و سبب اعتبار و اعتماد می‌شد. بیمه در عین حال که سرمایه را حفظ می‌کرد، آن را هم تولید می‌کرد. از طرف دیگر، وجوه حاصل از بیمه صرف کارهای عام‌المنفعه می‌شد و عامل ازدیاد ثروت ملی بود. اجازه تأسیس مؤسسات بیمه باید از دولت گرفته می‌شد و قانون مواد آن را دولت تنظیم می‌کرد؛ زیرا دولت باید بداند که جبران خسارت وارد شده بر اشخاص بیمه‌شده تأمین خواهد شد. قلم آزاد تأکید دارد که وجوه حاصل از بیمه باید در خود مملکت تمرکز یابد؛ یعنی مؤسسات دولتی یا داخلی بیمه را اداره کنند. این بحث زمانی است که هنوز بیمه در ایران تأسیس نشده بود و مؤسسات

خارجی بیمه را اداره می‌کردند؛ همچنین دولت هنوز توجهی به مسئله بیمه نکرده و در شرایطی است که در اوراق بیمه و مؤسسات بیمه خارجی مقیم ایران نظارت لازم وجود نداشت (قلم آزاد: ۱۳۱۰، ش ۱۲، ص ۳-۱).

بیمه از مشروطه تا سال ۱۳۱۴

همان‌گونه که ذکر شد، قبل از تأسیس بیمه در ایران کمپانی‌های بیمه خارجی در ایران فعالیت می‌کردند. تا سال ۱۳۱۴ حدود ۱۰ شرکت بیمه خارجی در ایران نماینده فعال داشتند که معروف‌ترین آن‌ها نمایندگی شرکت بیمه اینگسترخ (Ingosstrakh) روسی و نمایندگی شرکت بیمه یورکشایر انگلیسی بودند (حسینی بهابادی: ۱۳۸۵، ۵). اولین کسی که به وجود بیمه کمپانی خارجی در ایران اشاره دارد، اعتمادالسلطنه است. وی در روزنامه خاطرات خود از دادن امتیاز مال و جان در سال ۱۳۰۸ ه.ش به کمپانی روس اشاره می‌کند که در فرانسه به آن آسورانس (بیمه) گفته می‌شود. اعتمادالسلطنه نام کمپانی را ذکر نمی‌کند و معلوم نیست این امتیاز مورد موافقت قرار گرفت یا خیر (اعتمادالسلطنه، جلد ۲: ۱۳۵۰، ۷۲۷)؛ اما پیش از تأسیس شرکت سهامی بیمه ایران، معاملات بیمه به‌وسیله دو شرکت روسی به نام‌های نادژدا (Nadezhda) و کافکار مرکوری (Kafkar Mercury) که از سال ۱۲۸۹ در ایران آغاز به کار کرده بودند، انجام می‌شد (یکتایی: ۱۳۵۲، ۴۷۹). در سال ۱۳۱۰، فعالیت جدی بیمه در ایران آغاز شد. در این سال بود که قانون نظام‌نامه ثبت شرکت‌ها در ایران به تصویب رسید و به دنبال آن بسیاری از شرکت‌های بیمه خارجی، از جمله گوستراخ، آلیانس، ایگل استار، یورکشایر، روبال، ویکتوریا، ناسیونال سویس، فونیکس، اتحادالوطنی و بریتیش اوورسیز و غیره، به تأسیس شعبه یا نمایندگی در ایران پرداختند (کریمی: ۱۳۹۰، ۲۱). طبق اظهارات محبوبی اردکانی، به احتمال قوی بعد از انقلاب شوروی و قبل از اینکه آن دولت با شرکت گسترخ در ایران شروع به فعالیت بیمه کند، شرکت بیمه انگلیسی آلیانس برای اولین بار در تهران نمایندگی بیمه دایر کرد (محبوبی اردکانی: ۱۳۷۰، ۱۸۱). کمپانی آلیانس آسورانس لیمیتد یکی از بزرگ‌ترین کمپانی‌های بیمه در جهان با سرمایه سیصد کروور تومان فعالیت می‌کرد. بیمه حریق، بیمه آتش‌سوزی، املاک و اتومبیل، از انواع بیمه‌های تحت پوشش این کمپانی بود. شماره‌های متعددی از مجله عصر حدید به تبلیغ این بیمه برای شرکت ویکتور در تهران می‌پرداخت (عصر حدید، ۱۳۰۷، شماره ۵۳، ص ۳). بر

اساس این منبع، شرکت بیمه آلیانس در سال ۱۳۰۰ در ایران تأسیس شد و تا سال ۱۳۰۸ هزار فقره بیمه کرد و مبالغ هنگفتی خسارت بدون تعلل پرداخت نمود. مؤسسات مهم، بانک‌های دولتی، تمام کمپانی‌های اتومبیل و ساختمان‌های عظیم در ایران، از قبیل عمارت پارلمان و مؤسسات راه‌آهن و تعداد زیادی از اتومبیل‌های شخصی و بارکش، نزد این کمپانی بیمه بود. شعار این مؤسسه «بیمه تأمین دارایی انسان و اسباب راحتی زندگانی اوست» بود (مجله عصر حدید: ۱۳۰۷، شماره ۶۳، ص ۳). ساختمان مجلس و کلیه ابنیه آن سه سال نزد شرکت آلیانس و سپس از طرف کمپانی فولر بیمه بود.

از دیگر کمپانی‌های بیمه در ایران، کمپانی «نرد استرن وفاتر لندیشه» بود. این کمپانی در سال ۱۸۶۶ تأسیس شده بود. مرکز کمپانی در برلین و دارای سرمایه شصت کرویر مارک طلا بود. خطرات حمل و نقل در راه‌های هوایی، خشکی و دریایی و همچنین حریق مال‌التجاره‌های داخلی کمپانی‌ها و مغازه‌ها، بناها و خانه‌های مسکونی در ایران، تحت پوشش بیمه این کمپانی بودند (عصر حدید: ۱۳۰۹، ش ۷۸، ص ۱۳).

از دیگر کمپانی‌های فعال بیمه در ایران، کمپانی انگلیسی «فولر» بود که بیش از صد میلیون لیر سرمایه برای پرداخت خسارت داشت. چهار شرکت بزرگ زیر نظر این کمپانی بودند؛ این شرکت‌ها عبارت بودند از: ۱- اتحادیه بیمه حریق نورویچ، ۲- شرکت بیمه کالدونی، ۳- کمپانی بیمه یورک شیر و ۴- شرکت بیمه حریق زندگانی. نمایندگان این چهار شرکت در تهران، خیابان چراغ برق، انواع بیمه بر ضد حریق، بیمه حیات، اتومبیل، دزدی، فقدان اموال و غیره را به قیمت مناسب تعهد می‌کردند (همان، ۱۳۰۸، ش ۵۹، ص ۱۰).

یکی از کمپانی‌های بیمه در ایران «گوستراخ» بود. این شرکتی روسی بود و در سال ۱۳۱۰ تأسیس شد. طبق مندرجات مجله عصر حدید، این بیمه دولتی بود. نماینده کل این شرکت بیمه، فقط حریق و همچنین مال‌التجاره را که در محل محفوظی گماشته شده بود، قبول می‌کرد. بیمه خسارت مال‌التجاره‌هایی را که وارد و صادر می‌شد، تحت پوشش قرار می‌داد. نماینده‌های این کمپانی در تمام شهرهای ایران و مراکز تجاری خارجی حضور داشتند (عصر حدید، تیر ۱۳۰۹، ش، شماره ۷۹، ص ۱۳).

از دیگر شرکت‌های بیمه در ایران، شرکت «ایر ترانس» بود. این کمپانی، شرکت سهامی حمل و نقل از طریق قفقاز بود. مرکز اصلی شرکت در میلان بود. کلیه کالاهای و محصولات ایرانی از تهران به اروپا و آمریکا بیمه می‌شدند (عصر حدید، همان، شماره ۸۴، ص ۱۳).

تمرکز شرکت‌های بیمه بر بیمه‌های بازرگانی بود. خدمات این شرکت‌ها عمدتاً محدود به بیمه حمل و نقل (برای کالاهای وارداتی و صادراتی) و بیمه آتش‌سوزی (برای انبارها و کارگاه‌های تجاری) بود. بیمه عمر عملاً وجود نداشت یا بسیار نادر بود. این شرکت‌ها برای مردم عامه پوشش بیمه نداشتند. خدمات بیمه تقریباً به بازرگانان، صاحبان سرمایه و اقلیت‌های مذهبی که با خارجی‌ها در ارتباط بودند، محدود می‌شد و اکثریت مردم ایران هیچ آشنایی با این مفهوم نداشتند. هیچ نهاد ناظر ایرانی بر عملکرد و تعهدات این شرکت‌ها وجود نداشت و این موضوع گاهی منجر به سوءاستفاده و تضییع حقوق بیمه‌گزاران ایرانی می‌شد.

شرکت‌های بیمه که در ایران فعالیت داشتند طبق لایحه ثبت شرکت‌ها باید شرکت خودشان را طبق قوانین ایران ثبت و عایداتشان را معلوم می‌کردند. یکی از بیمه‌هایی که در ابتدا به آن اعتماد وجود نداشت، بیمه حریق بود؛ زیرا عوامل حریق مثل گاز و برق در ایران نبود. به این دلیل مجلس می‌خواست از این شرکت‌ها عایدات بیشتری برای دولت ایران بگیرد. گاهی کمپانی‌ها زیر بار خسارت نمی‌رفتند و مجلس می‌خواست که نظام‌نامه‌ای برای قانون شرکت‌ها تهیه کند تا حق مردم حفظ و عایدات بیشتری هم نصیب دولت شود. شرکت‌هایی که در ایران بودند، تابع ایران محسوب می‌شدند (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۸، جلسه ۲۸، ۱۳۱۰ ش). بر اساس مجله تجارت و فلاح، در ایران کمپانی بیمه بحری به واسطه نداشتن بحریه تجاری بی‌فایده و بیمه ضد حریق تنها در ایالت‌های شمالی ایران و مخصوصاً گیلان مفید بوده است. برای تهران، بیمه بر ضد سن خوراکی لازم و مفید بوده است و همچنین کمپانی بیمه ضد ملخ خوراکی در جنوب ایران مهم بود (مجله فلاح و تجارت، همان، ص ۲۰۰).

بر اساس قانون، شرکت‌های بیمه اعم از ایرانی و خارجی، تابع نظام‌نامه‌هایی بودند که از طرف وزارت عدلیه تنظیم می‌شدند (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۸، جلسه ۳۱، ۱۳۱۰ ش). ثبت و فعالیت‌های کمپانی از ابتدا تحت نظر کمیسیون عدلیه بود. بعدها در مجلس بر سر اینکه این شرکت‌ها تحت نظر کمیسیون تجارت و اقتصاد باشند یا کمیسیون عدلیه، اختلاف بود (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۸، جلسه ۵۱، ۱۳۱۰ ش). کمپانی‌های بیمه که طبق قوانین کشور تابعه خود

تأسیس شده بودند و مقر شرکتی آن‌ها در خاک کشور تابعه بود، هویت حقوقی و اهلیت و حق تدافع قضایی برای آن‌ها در خاک ایران به رسمیت شناخته می‌شد و فعالیت آن‌ها طبق قوانین و مقررات کشور ایران بود (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۹، جلسه ۱۲۵، ۱۳۱۳ ش). کمپانی‌های بیمه خارجی در ایران، بیمه حمل و نقل بری و بحری را گسترش دادند و اغلب تجاری که اقدام به صادرات و واردات می‌کردند، سراغ این نوع بیمه می‌رفتند (عصر حدید، همان، ش ۸۳، ص ۱۲). بیمه حریق در ایران خیلی کم رواج داشت؛ حتی مال‌التجاره‌ها را بیمه حریق نمی‌کردند. بیمه در اروپا اهمیت داشت؛ بنابراین، اگر می‌دانستند تاجران ایرانی اقدام به بیمه نمی‌کنند، مبادرت به وصول اجناس به ایران نمی‌کردند. بیمه باعث اعتبار تاجران ایرانی می‌شد (همان، ش ۸۴، ص ۱۲). عین‌السلطنه یکی از دلایل نبود گردش پول در ایران را نبود بیمه‌ای مانند شرکت‌های بیمه اروپایی و آمریکایی در ایران می‌داند (عین‌السلطنه، جلد ۷، ص ۵۰۹۴).

نوعی بی‌اعتمادی به کمپانی‌های بیمه بین نمایندگان مجلس بود. بعضی کمپانی‌ها به صرف اینکه پولی‌هایی دریافت کنند، اسنادی دست مردم می‌دادند و مردم هم نمی‌دانستند این اسناد چه اعتباری دارد و این از نظر مالی و اقتصادی و قضایی برای کشور مشکلاتی داشت. اسنادی که به مردم می‌دادند دارای موادی به زبان خارجی بود و ترجمه نمی‌شد. اغلب مردم هم مطالعه نمی‌کردند. از مشکلات این کمپانی‌ها این بود که در قراردادشان می‌نوشتند که در صورت بروز اختلاف، مرجع محکمه کشور خودشان باشد. این به نفع کمپانی و به ضرر کسی که بیمه می‌شد بود؛ مثلاً برای ایرانی هیچ مسیری برای دسترسی به عدلیه آن کشور وجود نداشت (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۹، جلسه ۱۳۰، ۱۳۱۳ ش). دولت ایران بر اساس مصوبات مجلس مجاز بود که از تمام مؤسسات بیمه یا مؤسساتی که عهده‌دار بعضی از انواع بیمه بودند، اعم از مؤسسه داخلی یا خارجی، مقدار معینی وثیقه نقدی بگیرد و تمام این وثیقه و قسمتی از حق بیمه‌ای که در ایران گرفته می‌شد، به صورت سهام یا اسناد قرضه شرکت رهنی املاک درمی‌آمد و در بانک فلاحتی به امانت گذاشته می‌شد (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۹، جلسه ۱۳۰، ۱۳۱۳ ش).

بیمه از همان دوره اول مجلس مورد توجه بود. در جلسه ۶۷ دوره اول مجلس به بیمه کردن عمارت و ابنیه ایالتی اشاره شده است که انجمن‌های ایالتی موظف به نظارت بر شروط مقرر امتیازنامه‌های خارجی یا داخلی بودند (مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره ۱، جلسه ۶۷، ۱۳۲۵).

ق). در سال ۱۳۲۵ ق، زمانی که بلدیه تأسیس شد، بیمه حریق ابنیه متعلق به شهر بر عهده این نهاد بود (مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره ۱، جلسه ۶۸، ۱۳۲۵ ق). این قوانین در دوره مشروطه، پایه و اساس حقوقی و بستر قانونی برای تمامی فعالیت‌های بیمه‌ای در آینده، از جمله تصویب «قانون بیمه» در دوره رضاشاه را فراهم کرد. فعالیت این شرکت‌ها و قوانین مربوط، بعدها الگویی برای تأسیس اولین شرکت بیمه ایرانی در دوره رضاشاه شد. جامعه تجاری ایران به‌تدریج با مزایا و کارکردهای بیمه در کاهش ریسک‌های مالی آشنا شد.

دولت‌های روس و انگلیس که در ایران امتیازاتی داشتند، مسئولیت بیمه را هم بر عهده گرفتند (مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره ۱، جلسه ۱۶۳، ۱۳۲۵ ق). در سال ۱۳۲۸ ق، کارگران ایرانی که اجیر کمپانی قفقاز مرکزی بودند، در دریا غرق می‌شوند؛ این کارگران بیمه زندگانی داشتند. مجلس شورای ملی از وزارت امور خارجه خواستار پرداخت بیمه آنان از طرف کمپانی بود. پول بیمه هرکدام نفری هزار منات بود (مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره ۲، جلسه ۱۸۹، ۱۳۲۸ ق). بانک شاهنشاهی بیمه حمل و نقل، نقره‌ای که بابت حساب دولت خریداری می‌کرد، بر عهده داشت (مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره ۲، جلسه ۲۲۷، ۱۳۲۹ ق). مرسولات پستی شامل بیمه بود. اگر مرسولات و امانات مفقود می‌شدند، بیمه همه غرامت آن را می‌پرداخت؛ البته قرار دادن اسکناس، مسکوکات، اشیای قیمتی و طلا و نقره در پاکت بیمه‌نشده ممنوع بود. در این زمان در ایران کمپانی بیمه وجود داشت که مرسولات پستی را بیمه می‌کرد و در مذاکرات مجلس از اعتبار و اهمیت اداره پست سخن به میان آمده بود. طبق مذاکرات مجلس در دوره مشروطه، فلسفه بیمه را از نظر اقتصادی منفعت دولت محسوب می‌کردند و در مواقع خطرات منفعتی به بیمه‌کننده برسد و ضرری برای دو طرف نباشد (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۲، جلسه ۲۴۶، ۱۳۲۹ ق). بیمه عمر و بیمه املاک و عمارت هم در دوره مشروطه وجود داشت (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۳، جلسه ۴۹، ۱۳۳۳ ق). اعتماد و اطمینان مردم به بیمه از نظر نمایندگان مجلس بسیار اهمیت داشت (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۳، جلسه ۵۴، ۱۳۳۳ ق).

موضوع بیمه در دوره مشروطه بسیار جالب و متفاوت از دوره رضاشاه است. در این دوره، شاهد شکل‌گیری بسترهای قانونی و اولیه برای فعالیت بیمه هستیم، نه تأسیس شرکتی ملی. این دوره، عصر سلطه انحصاری شرکت‌های بیمه خارجی در ایران بود.

هانری رنه دالمانی از بی‌نظمی پست‌های دولتی در ارسال پاکت‌های بیمه‌شده در دوره مشروطه خبر می‌دهد که به علت انقلاب مشروطه، راهزنی افزایش پیدا کرده و به پست‌های دولتی دستبرد می‌زدند که موجب دلسردی کارمندان اداره پست شده بود. ارسال وجوه نقدی و اشیای گران‌بها که عایدات مهمی برای پست داشت، به کلی معوق مانده بود. به همین دلیل، بعضی کمپانی‌های خارجی از دولت تقاضا کردند که بیمه پستی را لغو کند؛ زیرا وجوه نقدی و اشیای گران‌بها به جیب راهزنان می‌رفت. راهزنان تنها پاکت‌های بیمه‌شده که دارای وجوه نقدی بود، باز می‌کردند و اداره پست ۸۰۰۰۰ هزار تومان بابت بیمه مقروض شده بود (دالمانی: ۱۳۳۵، ۷۹۹).

هدف فعالیت‌های شرکت‌های بیمه خارجی در زمینه بیمه در کشور برای اعتلای صنعت بیمه در ایران نبود، بلکه هدف کلی و اصلی آن‌ها استفاده از بازار دست‌نخورده کشور، غارت ثروت ملی و منابع مالی آن‌ها بود (جهانگرد: ۱۳۷۶، ۵۲).

در این برهه، صنعت بیمه به مطبوعات هم نفوذ پیدا کرد. مجله تجاری عصر حدید در سال ۱۳۰۸ مشترکین را در مقابل آبونمان مختصری، بیمه جانی کرد. این مؤسسه دارای چهار شعبه بود. یکی از این شعبات، شعبه بیمه مشترکین بود. آبونمان این مجله برای مشترکین بیمه‌شده، ۲۵ قران و مشترکین عادی، ۱۵ قران بود. مشترکین بیمه‌شده در هر نوع تصادف غیر مترقبه که به آن‌ها صدمه جانی وارد می‌کرد، از قبیل تصادف با وسیله نقلیه، زیر آوار رفتن، جراحت از طریق سقوط و امثال این‌ها، به مخارج اداره مجله، تحت درمان قرار می‌گرفتند. این بیمه یک ساله بود و برای مشترکین کارت بیمه صادر می‌شد (عصر حدید: ۱۳۰۸، شماره ۶۸، ص ۱). این بیمه محدود و کوچک بود؛ اما این اقدام عصر حدید برای آشنا کردن افکار عموم به فواید مؤسسات، بسیار مفید بود. این جزو اولین اقداماتی بود که به‌دست مطبوعات انجام شد. مردم ایران از وضعیت بیمه بی‌اطلاع و از حسن استفاده از آن بی‌بهره بودند. این مجله در تلاش بود تا مردم ایران را به مسائل اجتماعی و اقتصادی آشنا کند و حتی این آگاه کردن را واجب کفایی می‌دانست. موضوع بیمه را از امور اقتصادی می‌دانست که آشنایی آحاد جامعه با آن لازم بود. این مجله یک صفحه را با عنوان «مبحث بیمه» به شماره‌های متعدد اختصاص داد (عصر حدید: ۱۳۰۹، ش ۷۸، ص ۱۲).

تأسیس بیمه

تأسیس بیمه در دوره رضاشاه یکی از اقدامات مهم در راستای نوسازی ایران و ایجاد نهادهای مدرن بود. این اقدام پیامدها و نتایج مستقیم و غیر مستقیم مهمی داشت. پیش از دوره رضاشاه، فعالیت بیمه‌ای در ایران به صورت محدود و عمدتاً با شرکت‌های خارجی (به‌ویژه روسی و انگلیسی) انجام می‌شد. این شرکت‌ها به تجارت خارجی و افراد خاصی خدمات ارائه می‌دادند و اکثریت مردم ایران از پوشش بیمه محروم بودند. مهم‌ترین اقدام در این دوره، تصویب قانون ثبت شرکت‌ها در سال ۱۳۱۰ و سپس تصویب قانون بیمه در سال ۱۳۱۶ بود. این قوانین برای اولین بار چهارچوبی قانونی برای فعالیت بیمه در ایران تعریف کردند. با این حال، نقطه عطف اصلی، تأسیس «شرکت سهامی بیمه ایران» در ۱۵ آبان ماه ۱۳۱۴ بود. این شرکت، اولین شرکت بیمه ملی و دولتی ایران به‌شمار می‌رفت.

گسترش فعالیت شرکت‌های بیمه خارجی، مسئولان کشور را متوجه ضرورت تأسیس یک شرکت بیمه ایرانی کرد (کریمی: ۱۳۹۰، ۲۱). کمپانی‌های بیمه خارجی مجبور بودند که قسمتی از وجوه بیمه را به کمپانی مرکزی که برای آن‌ها در ایران دلالتی می‌کرد، بپردازند. در حالی که بیمه به یکی از مهم‌ترین مسائل بین‌المللی تبدیل شده بود و ایران از این معامله پرسود بی‌بهره بود و سرمایه ملی با این کمپانی‌ها از کشور خارج می‌شد (قلم آزاد، ۱۳۱۰، ش ۱۲، ص ۳). به دلیل اینکه قیمت و شرایط بیمه مؤسسات خارجی در ایران بسیار سنگین بود و سالانه مبلغ هنگفتی حق بیمه از ایران خارج می‌شد، به دستور رضاشاه، داور، وزیر وقت دارایی، مأمور تدوین و تنظیم آیین‌نامه برای تشکیل شرکت‌های سهامی بیمه ایران شد. شرکت بیمه سهامی ایران در شهریور سال ۱۳۱۴ ش با تشویق و پشتیبان دکتر آقایان و علاقه داور تأسیس شد و روز بیست و چهارم آبان ماه همان سال با ده نفر عضو آغاز به کار کرد (مجله اتاق تجارت: ۱۳۱۴، ش ۱۱۹، ۲۶). داور پس از دایر شدن شرکت بیمه درخواست کرد برای نخستین بار خانه او بیمه شود و بدین ترتیب، نخستین بیمه آتش‌سوزی در تاریخ ۱۴ آبان ۱۳۱۴ ش به نام داور صادر شد. چهاردهم آذرماه ۱۳۱۴ ش نخستین بیمه‌نامه حمل و نقل نیز صادر شد و پس از آن در سال ۱۳۱۵، شعبه‌های بیمه عمر، حوادث و اتومبیل دایر شدند. از آن سال به بعد، بیمه ایران به تدریج توسعه یافت و شعبه‌هایی در شهرستان‌ها و نمایندگی‌ها دایر شد (یکتایی: ۱۳۵۲، ۴۷۹ و ۴۸۰). اولین هیئت مدیره شرکت از فتح‌الله نوری اسفندیاری، دکتر مشرف نفیسی و دکتر آقایان تشکیل شده بود. اهمیت شرکت بیمه

از نظر داور با بانک ملی برابری می‌کرد. در آن روز شرکت بیمه شروع به کار کرد و داور خطاب به کارمندان شرکت اظهار داشت: «من به شرکت بیمه جدید التأسيس به اندازه بانک ملی علاقه‌مندم و اهمیت این شرکت برای کشور به اندازه بانک ملی است. سعی کنید تشکیلات منظم و درست داشته باشید و حتی از ابتدا به تأسيس شعب در خارج از کشور مثل بغداد، کراچی و بمبئی اقدام نمایید و کارمندان تحصیل کرده داشته باشید و آن‌ها را برای فعالیت آماده سازید؛ البته اسم این شرکت به‌زودی در تمام دنیا معروف خواهد شد» (اردکانی: ۱۳۷۰، ۱۸۲). سرمایه شرکت بیمه در سال ۱۳۱۴ ش، ۱۵۰۰۰۰۰۰ ریال بود و بودجه مصوب برای این شرکت، ۴۰۰۰۰۰۰ ریال بود (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۹، جلسه ۱۲۸، ۱۳۱۳ ش). این بودجه در سال ۱۳۱۵ ش، ۸۰۰۰۰۰ و دو برابر شد؛ ولی سرمایه اداره بیمه تغییر نکرده است (مذاکرات مجلس ملی، دوره ۹، جلسه: ۴۶، ۱۳۱۴ ش). محبوبی اردکانی سرمایه شرکت بیمه ایران را در زمان تأسيس ۲۰ میلیون ریال ذکر کرده است. تأسيس این شرکت در ابتدا با چالش‌هایی روبه‌رو بود. دکتر آقایان برای عقد بیمه اتکایی به اروپا رفت؛ زیرا هیچ شرکت بیمه‌ای جز از طریق بیمه‌های اتکایی که چند شرکت دست به دست هم می‌دادند، نمی‌توانستند دوام بیاورند. شرکت آلیانس که در ایران نماینده داشت، وقتی جریان را فهمید، ممانعت کرد و از قبول بیمه اتکایی شرکت بیمه ایران خودداری کرد و شرکت‌های بیمه‌ای دیگر در آلمان، فرانسه، بلژیک و سوئیس هم از امضای قرارداد با شرکت بیمه ایران، اظهار بی‌میلی کردند. بعدها معلوم شد که مؤسسه بین‌المللی سندیکای بیمه‌گران، معروف به «فایوایس کمیته»، قطعنامه‌ای صادر کرده است که در صورت به وجود آمدن بیمه ایرانی، هیچ یک از اعضای سندیکا حق معامله مستقیم و غیر مستقیم با آن شرکت را ندارند. دکتر آقایان به‌وسیله دلالی که مورد اطمینان مؤسسه «لویدز» انگلیس بود، با آن مؤسسه ارتباط برقرار کرد و قرارداد اتکایی آتش‌سوزی و باربری با شرایط نسبتاً مناسبی با آن مؤسسه بست. شرکت یونیون سویس هم که شرکتی جدید بود، قرارداد اتکایی بیمه عمر و حوادث را با شرکت بیمه ایران امضا کرد و بدین ترتیب، ایران رسماً وارد بازار بین‌المللی شد. در سال ۱۳۱۶ کلیه امور مربوط به کمپانی‌های بیمه اسکو راسیونی ژنرالی، روبرنیونی آدریاتیکادی، سکورتا و کرنهیل، با کلیه اختیارات و تعهدات مربوط، با بیمه‌نامه‌های صادر شده آن به شرکت سهامی بیمه ایران محول شد. اولین اقدام ۱۲ ماهه شرکت سهامی بیمه ایران در آخر اسفند ۱۳۱۵ به پایان رسید. در مدت یک سال، شرکت نزدیک به ۲۵۰۰ سند بیمه صادر کرد و مبلغ ۴/۹۶۶/۸۶۶ ریال حق بیمه دریافت کرد

که تقریباً معادل نصف مجموع حق بیمه که کشور هر سال به مؤسسات بیمه (که همه خارجی بودند) می‌پرداخت و از جهت میزان تعهد، شرکت بیمه ایران در سال ۱۳۱۵ در مجموع نزدیک به یک میلیارد و نیم تعهد بیمه‌ای بر عهده گرفت. این رقم در سال ۱۳۱۶ دو برابر افزایش یافت و در سال ۱۳۱۷ به موجب تصویب‌نامه‌ای مقرر شد که ۲۵ درصد معاملات شرکت‌های بیمه‌ای که در داخل کشور فعالیت دارند، الزاماً نزد این شرکت بیمه اتکایی شود (اردکانی، همان، ۱۸۲ و ۱۸۳).

تأسیس این شرکت نقطه عطفی در تاریخ فعالیت بیمه‌ای کشور به‌شمار می‌رود؛ زیرا از آن پس دولت با در اختیار داشتن تشکیلات اجرایی مناسب قادر به کنترل بازار و نظارت بر فعالیت مؤسسات بیمه خارجی شد. دو سال بعد از تأسیس شرکت بیمه سهامی ایران، یعنی در سال ۱۳۱۶، قانون بیمه در ۳۶ ماده تدوین شد و به تصویب مجلس شورای ملی رسید. پس از آن نیز مقررات دیگری برای کنترل و نظارت بر فعالیت مؤسسات بیمه از طریق الزام آن‌ها به واگذاری ۲۵ درصد بیمه‌نامه‌های صادر شده به صورت اتکایی اجباری به شرکت بیمه ایران وضع شد. در این رهگذر، الزام به بیمه کردن کالاهای وارداتی و صادراتی و اموال موجود در ایران و ایرانیان مقیم خارج از کشور نزد یکی از مؤسسات بیمه که در ایران به ثبت رسیده‌اند، بر استحکام شرکت‌های بیمه افزود (کریمی: ۱۳۹۰، ۲۱ و مشروح مذاکرات مجلس ملی، دوره ۱۰، جلسه ۱۰۱، ۱۳۱۶ ش). فعالیت گسترده بیمه ایران و همچنین الزامات قانونی به وجود آمده برای نمایندگی‌های خارجی و تأسیس بیمه‌های خصوصی داخلی سبب شد که به تدریج نمایندگی‌ها در ایران منحل شوند و در نهایت، دو نمایندگی گسترخ و یورکشایر باقی ماندند (حسینی بهابادی: ۱۳۸۵، ۵).

در سال ۱۳۱۷ که سومین سال تأسیس شرکت بود، به‌طور کل میزان معاملات نسبت به سال‌های قبل ترقی محسوسی کرد. در این سال، مجموع حق بیمه دریافتی به ۱۰/۳۲۶/۹۴۵ ریال ترقی کرد که تقریباً ۲۰ درصد از حق بیمه‌های دریافتی در سال ۱۳۱۶ اضافه بود. در این سال، ۵۱۴۹ برگ بیمه صادر شد، در حالی که در سال ۱۳۱۶، مستقیماً ۴۰۴۴ برگ بیمه صادر شده بود. در عرض یک سال، ۲۷ درصد نسبت به سال قبل افزایش داشت. قسمت اعظم افزایش مربوط به معاملات متفرقه شرکت بود. این امر بیانگر اعتماد بازرگانان به شرکت بیمه بود. افزایش معاملات دلالت بر افزایش تعداد بیمه‌های کوچک خصوصی دارد. از لحاظ فنی، وضعیت شرکت نسبت به قبل مطلوب بود (نامه بازرگان: ۱۳۱۸، ش ۲۰، ص ۱۸، ۱۹، ۲۲).

جدول ۱) درآمد و مقایسه معاملات شرکت بیمه (مجله نامه بازرگان، همان)

سهم انواع بیمه از مبلغ ۱۰/۳۲۶/۹۴۵ در سال ۱۳۱۷	افزایش نسبت به سال ۱۳۱۶
۱- بیمه ضد آتش	۵/۸۸۶/۴۸۲
۲- بیمه حمل و نقل	۲/۶۰۷/۱۷۶
۳- بیمه اتومبیل	۱/۱۳۶/۵۳۰
۴- بیمه حوادث	۱۶۹/۴۴۸
۵- بیمه عمر	۵۲۷/۳۰۹
	افزایش ۱۶٪

علت کسر درآمد در بخش اتومبیل در سال ۱۳۱۷ این بود که تعداد اتومبیل و کامیون‌های وارد شده به کشور نسبت به سال ۱۳۱۶ به مراتب کمتر بود و بنابراین، در میزان مالی که در بازار بیمه عرضه شد، کاهش داشت. دلیل دوم، رغبت نداشتن شرکت به قبول بیمه اتومبیل و کامیون‌های فرسوده و دلیل سوم مربوط به وضعیت تشکیلات بنگاه‌های فروش اتومبیل بود. علت کاهش درآمد شرکت از بیمه حوادث، وجود مقرراتی در آیین‌نامه کارخانه‌ها است. به موجب آیین‌نامه مزبور، کارخانه‌ها و بنگاه‌های صنعتی باید مبلغی از دستمزد کارگران خود را برای پرداخت به صندوق مخصوصی کسر کنند تا در صورت بروز خسارت وارد شده، از آن صندوق پرداخته شود. بنگاه‌ها حاضر نبودند مجدداً وجوهی برای تحصیل بیمه‌نامه ضد خطر با این شرکت پرداخت کنند (نامه بازرگان: همان، ص ۱۹ و ۲۰).

جدول ۲) تعهدات شرکت بیمه ایران (مجله نامه بازرگان، همان)

شعبه حریق	۲/۷۴۲/۷۴۹/۶۹۰ ریال
شعبه حمل و نقل	۷۶۵/۲۸۳/۵۳۴ ریال
شعبه اتومبیل	۳۰/۰۸۰/۳۶۳ ریال
شعبه حوادث	۱۳/۷۰۷/۰۰۰ ریال
شعبه عمر	۲/۷۳۰/۰۰۰ ریال

جدول ۳) خسارت شرکت بیمه ایران (مجله نامه بازرگان، همان، ص ۲۱)

شعبه	تعداد خسارت	مقدار خسارت
شعبه حریق	۶۵	۷۲۳/۱۷۳ ریال
شعبه حمل و نقل	۱۲۳	۴۴۰/۲۷۲ ریال
شعبه اتومبیل	۷۹	۴۱۹/۷۹۶ ریال
شعبه حوادث	۱۴	۹۳۰ ریال
شعبه عمر	۳	۱۰۲/۲۰۰ ریال

مبلغ خسارتی که در سال ۱۳۱۷ پرداخت شد، ۲/۰۱۴/۲۹۳ ریال بود که از مجموع خسارت ۱/۶۹۰/۹۰۳ ریال بابت معاملات مستقیم شرکت صرف شده است. میزان خسارت پرداخت شده در سال ۱۳۱۷، ۱۹/۵ درصد و در سال ۱۳۱۶، این تناسب ۲۰ درصد بوده است (مجله نامه بازرگان، همان، ص ۲۱).

شرکت بیمه ایران رویه احتیاط و دوراندیشی داشت و تناسب بیمه اتکایی و سهمیه اقداماتی را که انجام می داد، رعایت می کرد؛ همچنین وجوه ذخیره بیشتری را برای بیمه اتکایی اختصاص می داد. در سال ۱۳۱۵، سهمیه شرکت ۳۲/۶ درصد و در سال ۱۳۱۶، بالغ بر ۴۰/۸۰ درصد و در سال ۱۳۱۷، بیش از ۵۳/۰ بود. طبق آیین نامه ای که در سال ۱۳۱۶ تصویب شد، شرکت هایی که معاملات بیمه داشتند، ۰/۲۵ از معاملات خود را به اجبار نزد شرکت بیمه ایران اتکایی می کردند. از لحاظ بیمه اتکایی، شرکت بیمه ایران چنان پیشرفت کرد که توانست از سال ۱۳۱۷ اموالی را در خارج از کشور بیمه اتکایی کند و دایره عملیات خود را در این قسمت توسعه دهد و در کشورهای همسایه اقدام به بیمه نماید (همان، ص ۲۱-۲۳). این شرکت تشکیلات خود را در شهرستان ها توسعه داد و علاوه بر مشهد در سال ۱۳۱۸، شعبه ای در اهواز دایر کرد و مقدمات تأسیس شعبه دیگری در تبریز فراهم آورد. شرکت، قراردادی با بانک ملی منعقد کرد که به موجب آن شرکت های که شعبه یا نماینده نداشتند، نمایندگی خود را به بانک ملی می سپردند و تمام شهرستان ها مستقیم و غیر مستقیم دارایی خود را بیمه می کردند. در سال ۱۳۱۷، نوع عملیات شرکت نیز توسعه پیدا کرد و بیمه دزدی اموال و اثاثیه، بیمه بازنشستگی، بیمه سوخت و سوز معاملات اعتباری و تجاری، از جمله قرارداد با شرکت فرش برای فروش کالای اقساطی و بیمه مطالبات، نزد شرکت بیمه بود که تسهیلات مهمی برای خریداران فرش فراهم کرد (همان، ص ۲۳ و ۲۴). از دیگر اقدامات مفید شرکت، عملیات اعتباری و کمک به بازرگانان بود. برای اینکه وجوه ذخیره شرکت بی فایده نماند و از به جریان انداختن آن ها بازرگانان استفاده کنند، در سال ۱۳۱۷ سلسله عملیات اعتباری از قبیل نزول سفته تجاری، وام در مقابل کالا، وام به کارخانه ها و بنگاه های صنعتی و غیره که مشتری شرکت بودند، انجام داد. از طرف دیگر، چون شرکت در نتیجه ارتباط خود با بنگاه های تجاری احساس می کرد که تا چه اندازه تنظیم امور باربری در داخل و خارج کشور ضرورت دارد و تا چه اندازه تأسیس شرکتی که برای اقتصاد کشور مفید باشد، مهم است، اقدام به تأسیس شرکت سهامی باربری بین المللی ایران کرد.

این شرکت با کمک بازرگانان و بنگاه‌های وارداتی و صادراتی در قسمت باربری مربوط به صادرات و واردات، اهمیت زیادی کسب کرد و تأثیر مهمی در امور بازرگانی کشور داشت. برای خدمت به اقتصاد کشور نرخ بیمه‌های مختلف را تنزل داد تا بیمه ارزان در دسترس عموم و شرکت‌ها قرار بگیرد. در نتیجه، سندیکای بیمه‌گران تأسیس شد که تعرفه‌های یکسانی برای همه شرکت‌ها اجرا شود. این شرکت درآمدهای متفرقه از محل مستغلات و نقدینه ذخایر شرکت داشت. در تشکیلات شرکت، احتیاط فراوانی وجود داشت (همان، ص ۲۵ و ۲۶). اندوخته فنی این شرکت طبق گزارش‌ها، رقم بسیار بالایی بود (همان، ۲۷). درآمد این شرکت در سال ۱۳۱۸ از محل معاملات عمومی، صرافی، رهنی و حساب‌های فنی، نزدیک به ۵۳۳،۴/۹۹۱ ریال بود. هزینه‌های عمومی شرکت هم شامل حقوق و هزینه اداری، جشن و چراغانی، استهلاک اثاثیه خریداری، استهلاک ساختمان‌ها و تفاوت تغییر نرخ ارز بود. در مجموع، سود قابل تقسیم شرکت در این سال، ۲/۰۰۶/۱۸۵ ریال بوده است. اندوخته‌های فنی شرکت هم ۱۱/۷۲۴/۰۰۰ ریال بود (نامه بازرگانی: ۱۳۱۹، شماره ۸، ص ۱۸۹).

در سال ۱۳۱۸ برخی شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی و دولتی به‌صورت داوطلبانه اقدام به بیمه کارگران و کارمندان خود در برابر حوادث ناشی از کار کردند؛ برای مثال، کارخانه تسلیحات ارتش تمام کارگران خود را نزد شرکت سهامی بیمه ایران در برابر خطرات ناشی از کار بیمه کرد. کمپانی اشکودا نیز اولین مؤسسه خصوصی بود که کارمندان و کارگران خود را بیمه کرد. بیمه به‌صورت عقد قرارداد بین شرکت سهامی بیمه ایران و کارفرمایان انجام شد و از حقوق ماهیانه هر کارگر یا کارمند ۱ تا ۱/۵ درصد کسر می‌شد و به شرکت بیمه پرداخت می‌شد. در مقابل، شرکت بیمه هنگام فوت یا نقص عضو دائمی و کلی، معادل سه سال آخرین حقوق یا دستمزد کارگر به او یا بازماندگانش پرداخت می‌کرد. این اولین بار بود که کارفرمایان بخش خصوصی نیز علاوه بر دولت، در بیمه کارگران خود مشارکت می‌کردند. بدین ترتیب، به‌تدریج ساز و کارهای بیمه‌های تأمین اجتماعی به شکل امروزی آن شکل گرفت (وحید و لطفی: ۱۳۹۶، ۱۴۶ و ۱۴۷).

اداره گمرک مجاز بود از تاریخ اول فروردین ۱۳۱۷، کلیه کالاهای موجود در دفترهای گمرکی را از روز ورود برای تمام مدت توقف آن در انبار گمرک در مقابل آتش‌سوزی نزد شرکت‌های بیمه داخلی بیمه کرده و حق بیمه را از صاحبان کالا موقع مرخص کردن جنس

وصول کند؛ مگر اینکه صاحب مال قبلاً اسناد بیمه خود را به گمرک ارائه داده باشد (مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۰، جلسه ۳۳، ۱۳۱۶ ش).

بیمه به تدریج توانست در امور اقتصادی، تجاری و حتی ارز ایران تأثیر بگذارد؛ به طوری که هیئت وزیران در جلسه ۱۳۱۸/۶/۱۲ به پیشنهاد وزارت دارایی و بازرگانی، تصویب کرد که کمیسیون ارز مجاز است به اشخاصی که تقاضا می کنند در مقابل ارز حاصل شده از بیمه عمر، کالاهای وارداتی مجاز وارد کشور کنند، طبق مقررات اجازه ورود کالا بدهد؛ مشروط بر اینکه اقساط ارز پرداختی از بابت بیمه عمر از محل گواهینامه ارز خرید شده باشد (مجله نامه بازرگان: ۱۳۱۸، ش ۱۸، ص ۵). بدین ترتیب، شرکت بیمه به یکی از ارکان مهم اقتصادی کشور تبدیل شد و در بخش های صنعتی و بازرگانی تأثیرات مهمی بر جای نهاد و یکی از راه های درآمد دولت، سود سهام شرکت بیمه ایران بود.

جدول ۴) سود شرکت سهامی بیمه ایران (مجلس، دوره ۱۱، جلسات ۲۹-۷۹)

شماره ترتیب	شرح	سال	مقدار سود به ریال
	وزارت دارایی مالیات مستقیم		
	سود سهام دولت		
۱	سود سهام شرکت بیمه ایران	۱۳۱۷	۸۰۰۰۰۰
۲	سود سهام شرکت بیمه ایران	۱۳۱۸	۹۰۰۰۰۰

بیمه های اجتماعی

پس برقراری مشروطه در اولین دوره مجلس قانونی در خصوص پرداخت مستمری به بازماندگان ارباب دیوانی (کارمندان دولت) به تصویب رساند. می توان گفت این اولین قانونی است که در رابطه با تأمین اجتماعی پس از مشروطه به تصویب رسیده است و دولت مستمری بازماندگان را بر عهده گرفته است. قانون وظایف شامل ۱۰ ماده بود. طبق این قانون، وظیفه مرسوم بود که به ارباب حقوق دیوانی از هر قبیل داده می شد. بر این اساس، باید نصف بلاکسر مرسوم متوفی تا مدت ۱۵ سال به ورثه او پرداخت می شد. این قانون فقط اختصاص به کارمندان دولت داشت و شامل کارگران نمی شد (مذاکرات مجلس شورای ملی: ۱۳۲۶، دوره اول، جلسات ۲۴۶ و ۲۴۷). این قانون در شرایط اعتصابات کارگری بعد از مشروطه بود. تصویب این قانون بیانگر آگاهی مجلس از وجود چنین خواستی در جامعه بود.

در مجلس چهارم شورای ملی، قانون دیگری به نام قانون تقاعد و وظایف مربوط به بیمه بازنشستگی در کشور به تصویب رسید. قوام، نخست‌وزیر وقت، مقررات بیمه بازنشستگی را برای تصویب به مجلس چهارم ارائه کرد. طبق مقررات بخش تقاعد و وظایف قانون استخدام، فرد کارمند می‌توانست پس از ۳۰ سال خدمت و ۶۰ سال عمر یا داشتن ۵۵ سال عمر به شرطی که ۲۰ سال آن را متصدی شغلی باشد، درخواست بازنشستگی کند. پس از فوت فرد، بخشی از حقوق وی به ورثه پرداخت می‌شد. بدین ترتیب، مقررات قانون وظایف با تعهدات بیشتر و مبتنی بر شرایط جدید در قانون جدید اعمال شد. در این قانون، حق بیمه بازنشستگی و مستمری بازنندگان شامل ۵ درصد از مقرری ماهیانه فرد بود (مذاکرات مجلس شورای ملی: ۱۳۰۴، دوره ۴، جلسات ۱۱۴ و ۱۲۳ و ۱۲۴). بدین ترتیب، ساز و کاری مشخص برای پرداخت بیمه بازنشستگی به وجود آمد.

در حالی که ایوانف از نبود قانون کار و بیمه‌های اجتماعی برای کارگران در دوره رضاشاه سخن می‌گوید (ایوانف: ۱۳۵۶، ۸۰)، می‌بینیم با در پیش گرفتن سیاست صنعتی شدن کشور در زمان رضاشاه روز به روز به تعداد کارگران صنایع افزوده شد و رضاشاه بدون بهبود وضعیت رفاهی کارگران نمی‌توانست سیاست‌های خود را پیش ببرد. به همین دلیل، بیمه کارگران در دستور کار قرار گرفت. اولین اقدامات در زمینه تأمین نسبی آینده کارگران در زمان رضاشاه به عمل آمد. برای اولین بار پس از مشروطه، بیمه کارگران به صورت عملی در دستور کار حکومت قرار گرفت و در سال ۱۳۰۹ ش این اقدام به وسیله وزارت طرق بود. از آنجایی که عملیات راه‌سازی پی در پی توسعه می‌یافت و ساختمان راه‌آهن و بندرها با سازمان‌دهی وسیعی شروع شد، بر تعداد کارگران افزوده شد و این نکته مورد توجه واقع گردید که ترتیب امیدبخشی برای حفظ تندرستی و بیمه جان آنان مقرر شود و بنا به تصویب هیئت وزیران در بیستم اسفند ۱۳۰۹، صندوقی به نام احتیاط تأسیس شد (مجله نامه راه: ۱۳۲۰، ش ۶، ص ۲۰۵). این وزارتخانه طرحی تهیه و به دولت پیشنهاد کرد که از ابتدای فروردین ۱۳۱۰ ش، از مزد هر عماله که برای وزارت طرق کار می‌کند، روزی یک شاهی و از حقوق روزمزدها و قراردادهای درصد کسر شود و این وجوه در صندوقی جمع‌آوری شود تا برای کارگرانی که حین انجام وظیفه خسارت جانی و مالی دیده‌اند، به مصرف لازم برسد. این پیشنهاد برای اجرا به وزارت طرق و شوارع ابلاغ شد. در نهم مرداد ۱۳۱۰ ش، تصویب‌نامه مذکور تکمیل شد و نظام‌نامه‌ای برای وظایف صندوق

مزبور تدوین شد و به تصویب هیئت وزیران رسید. طبق این نظام‌نامه، کلیه وجوه جمع‌آوری‌شده در صندوق وزارت طرق و شوارع که به نام صندوق احتیاط بود، باید به مصارف زیر می‌رسید:

۱- مراقبت صحی عمله‌ها و کارگران روزمزد و معالجه اشخاص مذکور، در صورتی که طی کار مجروح یا مریض شده باشند.

۲- پاداش نقدی به کسانی که حین کار عضوی از اعضای خود را از دست داده‌اند.

۳- پاداش نقدی معادل سه سال آخرین حقوق به وراثت کسانی که بر اثر حادثه‌ای حین کار تلف شده‌اند. حداکثر این مبلغ نباید از بیست هزار ریال تجاوز کند (مجله اتاق صنایع و معادن، ش ۱، ص ۵۶).

مقررات مزبور از آغاز فروردین ۱۳۱۰ در اداره‌های راه شوسه عملی شد و از سال ۱۳۱۳ مشمول اداره‌های راه‌آهن و بندرها گردید (نامه راه، همان). در لایحه متمم بودجه سال ۱۳۱۱ ش نیز مواردی نظیر موارد فوق به تصویب رسید. طبق بند ۲۰ متمم بودجه سال ۱۳۱۱، تغییراتی در آن ایجاد شد که هم شمول کارگران را افزایش می‌داد (کارگران امور ساختمانی دولتی، عملیات خاکی، بنا، نجار، آهنگر، کوهبر، کارگران کارخانه‌ها و بنگاه‌های صنعتی و معدنی) و هم دولت خود هزینه بیمه کارگران را بر عهده می‌گرفت (مذاکرات مجلس شورای ملی: ۱۳۱۰، دوره ۸، جلسه ۷۷). بدین ترتیب، پایه اولین اقدام مؤثر در مورد کارگران دولتی گذاشته شد. از سال ۱۳۱۸ ش، بعضی از کارخانه‌ها و مؤسسات، کارگران و کارمندان خود را برای حوادث ناشی از کار در شرکت سهامی بیمه ایران بیمه کردند (اردکانی، همان، ۱۸۷ و ۱۸۸). تأسیس صندوق احتیاط انعکاس جالب توجهی در دفتر بین‌المللی مشاغل داشت. مکاتباتی در این خصوص با وزارت راه داشت و حتی مطالبی درباره مواد آیین‌نامه صندوق احتیاط در مجله اطلاعات اجتماعی چاپ ژنو، مورخ هشتم فوریه ۱۹۳۲ م، منتشر کرد. از نظر این مؤسسه، صندوق احتیاط بنگاه بیمه اجتماعی ایران محسوب می‌شود (مجله نامه راه: همان، ص ۲۰۷). این اولین بار بود که بیمه کارگران در ایران به تصویب می‌رسید. بیمه کارگران و توجه به بیمه و تأسیس بیمه ایران در دوران رضاشاه را می‌توان در چهارچوب کلی اقدامات رضاشاه برای ایجاد دولت مدرن و نیز تلاش‌های طرفدارانش برای توسعه و پیشرفت کشور دانست. پس از مشروطه، فقط در

مجلس اول و چهارم قوانینی در مورد بیمه بازنشستگی کارمندان تصویب شد. هیچ قانونی تا دوره رضاشاه درباره بیمه کارگران تصویب نشد.

اقدام دیگری که برای بهبود وضعیت بیمه کارگران صورت گرفت، تشکیل «صندوق احتیاط کارخانه‌ها» بود. در مرداد ۱۳۱۵، اداره کل معادن نظام‌نامه کارخانه‌ها و مؤسسات صنعتی را تهیه کرد و به تصویب هیئت وزیران رساند که در این نظام‌نامه، شرایط احداث کارخانه، وظایف و تکالیف کارفرما در زمینه استخدام کارگر و تأمین وسایل بهداشت و معالجه و کمک به کارگران حادثه‌دیده پیش‌بینی شده بود که بر اساس آن، تمام کارخانه‌ها و مؤسسات صنعتی در صورتی که حداقل ۱۰ تن کارگر در آن مشغول به کار بوده یا کارخانه‌هایی که موتور استعمال کنند و حداقل ۵ تن کارگر در آن مشغول به کار باشند یا بدون استعمال موتور و نداشتن مزدور جوان، لااقل ۱۱ نفر در آن کار کنند، موظف بودند که از اجرت کارگران و سایر کارکنان، اعم از متخصص و صنعتگر و کنتراتی، دو درصد کم و مبلغ مزبور را به صندوق احتیاط واریز کنند. این قانون با اینکه برای اولین بار تسهیلات بسیار خوبی را در زمان خود در زمینه تأمین اجتماعی برای کارگران پیش‌بینی کرده بود، ولی در عمل، کارگران آنچنان از نتایج آن بهره‌مند نشدند. اجرا نشدن این قانون به علت بازرسی نکردن دولت و اثرگذار نبودن جریمه برای کارفرمایان متخلف بود که سعی می‌کردند به ترفندهای مختلف از زیر بار قانون شانه خالی کنند. با وجود این، این قانون بهبودهایی در زمینه بهداشت کارگران به وجود آورد و مبنایی برای وضع قانون‌های بعدی در این زمینه قرار گرفت (وحید و لطفی: ۱۳۹۶، ۱۴۵). در سال ۱۳۲۲، موضوع بیمه کارگران مورد توجه دولت قرار گرفت و طرحی تقدیم مجلس شد که بر پایه آن، بیمه همه کارگران در مؤسسات و کارخانه‌های دولتی و غیر دولتی اجباری شد (رحمانیان: ۱۳۹۱، ۱۵۴).

نتیجه

دوره مشروطه را می‌توان دوره پایه‌گذاری حقوقی و آشنایی با مفهوم بیمه در ایران دانست. در این دوره، نهاد بیمه‌ای داخلی ایجاد نشد؛ اما با تصویب قانون تجارت، بیمه برای اولین بار در متون قانونی ایران جا گرفت و راه برای شکل‌گیری صنعت بیمه در دهه‌های بعد هموار شد. این دوره مقدمه‌ای ضروری برای اقدامات رضاشاه در تأسیس «بیمه ایران» به شمار می‌رود. بیمه در دوره مورد بحث، با وجود اینکه بنا بر شرایط حاکم بر کشور خیلی دیر تأسیس شد، اما هم در

بخش خدمات و هم چرخه تولید و اقتصاد تأثیرگذار بود. بیمه از زمان تأسیس در ایران تا شهریور ۱۳۲۰ به دلیل ساختار مناسب، جایگاه مطلوبی در فعالیتهای مالی کشور داشت. از جمله پیامدها و نتایج تأسیس بیمه در این دوره، استقلال اقتصادی و کاستن از نفوذ خارجی بود. خروج انحصار بیمه از دست شرکتهای خارجی مهم‌ترین دستاورد بیمه بود. فعالیت کمپانی‌های بیمه خارجی مطابق پیشرفت اقتصادی و صنعتی کشورهای اروپایی بود و در برخی امور متناسب با پیشرفت کشور ایران نبود و باعث خروج سرمایه از کشور می‌شد. برای این کمپانی‌ها فقط سود و تجارت مهم بود. فعالیت آنان در راستای منافع عمومی و کمک به توسعه اقتصادی کشور نبود. با تأسیس شرکت بیمه ایران و ممانعت از خروج پول توسط کمپانی‌های بیمه خارجی، ثروت ملی حفظ شد. بیمه تأثیر مثبت و بلندمدتی در توسعه اقتصادی ایران به جا گذاشت؛ اما از لحاظ عملکرد و پویایی به پای کمپانی‌های خارجی نمی‌رسید. پیش از این، سرمایه و سود حاصل از بیمه به جیب شرکتهای خارجی می‌رفت. با تأسیس بیمه ایران، این جریان مالی به داخل کشور هدایت و گامی برای خودکفایی اقتصادی برداشته شد. حفظ منافع ملی از دیگر نتایج تأسیس بیمه بود. بیمه ایران این امکان را فراهم کرد که منافع بازرگانان و صاحبان صنایع ایرانی در داخل کشور بیمه شود و وابستگی به دفترهای خارجی کاهش یابد. بیمه نهادهی کاملاً مدرن مالی بود که تا پیش از آن در ایران سابقه نداشت. ایجاد آن اقتصاد ایران را به ساختارهای اقتصادی جهان پیوند داد.

پشتیبانی از صنایع نوپا از دیگر پیامدهای آن بود. با آغاز روند صنعتی‌سازی در دوره رضاشاه (مانند ایجاد راه‌آهن، کارخانه‌های قند و نساجی)، وجود بیمه برای پوشش خطرات این سرمایه‌گذاری‌های بزرگ ضروری بود. بیمه ایران بستر امنی برای این توسعه فراهم کرد. بیمه با دریافت حق بیمه، امکان جمع‌آوری سرمایه‌های کوچک و هدایت آن‌ها به سوی سرمایه‌گذاری‌های بزرگ ملی را فراهم می‌کرد.

ترویج فرهنگ نوین مدیریت خطر در جامعه، از دیگر نتایج تأسیس بیمه در ایران بود. در این دوره برای اولین بار مفاهیمی مانند بیمه عمر، بیمه آتش‌سوزی و بیمه حمل و نقل، به‌طور رسمی به جامعه ایرانی معرفی شد.

دولتی بودن و انحصاری بودن بیمه در ایران می‌توانست به کاهش رقابت و کارایی منجر شود. بیمه محدودیت و دامنه شمول داشت. در آن دوره، خدمات بیمه عمدتاً به شهرهای بزرگ،

تجار و صاحبان صنایع محدود بود و روستاییان و قشرهای کم‌درآمد جامعه کمتر از آن بهره‌مند می‌شدند و با وجود ترویج مفهوم بیمه، درک و پذیرش آن میان توده مردم که سال‌ها با روش‌های سنتی زندگی کرده بودند، به‌کندی پیش می‌رفت.

تأسیس بیمه در دوره رضاشاه را باید بخشی از پروژه بزرگ‌تر ملت‌سازی و نوسازی آمرانه او دانست. این اقدام با محدودیت‌هایی همراه بود؛ اما در کل، پیشرفتی بزرگ در مسیر استقلال اقتصادی ایران محسوب می‌شد و بستر قانونی لازم برای توسعه اقتصادی را فراهم کرد؛ همچنین جامعه ایران را با نهادهای مالی مدرن جهان آشنا کرد؛ بنابراین، نتیجه اصلی تأسیس بیمه در این دوره، گذار از سیستمی سنتی و وابسته به سیستمی ملی و مدرن (هرچند در ابتدای راه) برای مدیریت ریسک و پشتیبانی از توسعه اقتصادی بود که پایه‌های بیمه مدرن در ایران را بنا گذاشت.

فهرست منابع

- اعتمادالسلطنه (۱۳۵۰)، «روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه»، به کوشش ایرج افشار، چاپ دوم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ایوانف، م.س (۱۳۵۶)، «تاریخ نوین ایران»، ترجمه هوشنگ تیزابی و حسن قائم‌پناه، تهران: انتشارات اسلوج.
- جهانگرد، اسفندیار (۱۳۷۶)، «نقش صنعت بیمه در ایجاد امنیت اقتصادی ایران»، فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه، شماره ۲۲ و ۲۳، ص ۵۱-۶۶.
- حسنی بهابادی، محمود (۱۳۸۵)، «بیمه ایران در گذر زمان»، یزد: انتشارات بهاباد.
- رحمانیان، داریوش (۱۳۹۱)، «ایران بین دو کودتا»، تهران: انتشارات سمت.
- رنه دالمانی، هانری (۱۳۳۵)، «سفرنامه از خراسان تا بختیاری»، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- عین‌السلطنه، قهرمان میرزا (۱۳۷۴)، «روزنامه خاطرات عین‌السلطنه»، تهران: نشر اساطیر.
- کریمی، آیت (۱۳۹۰)، «کلیات بیمه»، تهران: پژوهشکده بیمه.
- مجله اتاق تجارت (۱۳۱۴)، شماره ۱۱۹.
- مجله اتاق صنایع و معادن، سال اول، شماره ۱.
- مجله عصر حدید (۱۳۰۸ ش)، شماره‌های ۵۹، ۶۳، ۶۸.
- مجله عصر حدید (۱۳۰۹ ش)، شماره‌های ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۳، ۸۴، ۸۶.
- مجله عصر حدید (۱۳۰۷ ش)، شماره ۵۳.
- مجله فلاح و تجارت (۱۲۹۷ ش)، سال اول، ش ۱۱، اداره کل فلاح و تجارت.
- مجله قلم آزاد (۱۳۱۰)، شماره ۱۲.
- مجله نامه بازرگانی (۱۳۱۸)، ش ۱۸، وزارت بازرگانی، تهران: شرکت سهامی چاپ.
- مجله نامه بازرگانی (۱۳۱۹)، شماره ۸، سال سوم، تهران: اداره اطلاعات و آمار، وزارت بازرگانی.
- مجله نامه راه (۱۳۲۰)، سال دوم، شماره ۶، وزارت راه.
- محبوبی اردکانی، حسین (۱۳۷۰)، «تاریخ مؤسسات تمدنی جدید در ایران»، جلد دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۸، ۹، ۱۰.
- یکتایی، مجید (۱۳۵۲)، «تاریخ دارایی ایران». تهران: مرکز انتشار کتاب‌فروشی دهخدا.

ضمایم

تراز نامه شرکت سهامی بیمه ایران در پایان سال ۱۳۱۸			
الف - حساب سود و زیان بیمه ها			
۱- قسمت بیمه آتش سوزی			
تراکم	ریال	هزینه	ریال
الدوخته:		کرمزد	۷۰ ۸۰۰,۱۹۳
الف - حق بیمه	۳,۷۵۰,۰۰۰ -	سود	۵۹,۷۷۸ -
ب - خسارت	۳۵۰,۰۰۰ -	حق بیمه انکالی	۴,۱۷۹,۳۹۰ ۷۵
حق بیمه	۷,۱۷۸,۷۸۷ ۵۰	خسارت قسمت خود شرکت	۵۰ ۵۱۸,۲۵۷
کرمزد انکالی	۱,۷۸۲,۹۹۹ ۷۵	الدوخته:	
		الف - حق بیمه	۵,۲۸۸,۰۰۰ -
		ب - خسارت	۷۵۰,۰۰۰ -
		مانده	۱,۲۸۲,۰۱۰ ۴۰
	۳,۱۶۱,۷۳۶ ۷۵		۱۳,۱۶۱,۷۳۶ ۷۵

۲- قسمت بیمه اتومبیل			
تراکم	ریال	هزینه	ریال
الدوخته:		کرمزد	۸۵ ۱۲۳,۱۸۹
الف - حق بیمه	۱,۱۵۰,۰۰۰ -	سود	۱,۲۷۱۶ -
ب - خسارت	۹۵۰,۰۰۰ -	حق بیمه انکالی	۱۰ ۱۲۰,۳۰۹
حق بیمه	۶۶۷,۲۹۰ ۱۰	خسارت	۱۵ ۴۵۴,۸۸۸
کرمزد انکالی	۴۸,۴۴۹ ۲۵	الدوخته:	
		الف - حق بیمه	۷۱۰,۲۰۰ -
		ب - خسارت	۲۰۰,۰۰۰ -
		مانده	۵۰۵,۸۶۸ ۲۰
	۶,۱۱۵,۹۳۱ ۳۵		۲,۱۱۵,۹۳۱ ۳۵

۳- قسمت بیمه بازرگانی			
درآمد	هزینه	ریال	ریال
الغوخته:	کارمزد	۴۸۴,۶۱۷	۶۰
الف - حق بیمه	تسیر	۲۶,۲۹۵	—
ب - خسارت	حق بیمه انکالی	۲,۰۶۶,۶۷۱	۶۵
حق بیمه	خسارت	۱,۶۰۰,۰۰۰	۹۰
کارمزد انکالی	الغوخته:	۱,۲۱۹,۶۲۲	۸۰
	الف - حق بیمه	۲,۷۳۹,۰۰۰	—
	ب - خسارت	۵۰۰,۰۰۰	—
	مانده	۵۲۰,۲۴۵	۱۵
		۷,۲۲۹,۵۰۸	۶۰

۴- قسمت بیمه حاکم			
درآمد	هزینه	ریال	ریال
الغوخته:	کارمزد	۱۹,۲۲۹	۶۰
الف - حق بیمه	تسیر	۹۹۶	—
ب - خسارت	حق بیمه انکالی	۲۷,۶۶۰	۸۰
حق بیمه	خسارت	۱۹,۳۵۰	۹۰
کارمزد انکالی	الغوخته:	۶۳۳	—
بیمه نامه	الف - حق بیمه	۶۵,۰۰۰	—
	ب - خسارت	۲۸,۶۵۲	۶۵
	مانده	۱۷۳,۶۶۳	۶۵

۵- قسمت بیمه زندگی			
درآمد	هزینه	ریال	ریال
الغوخته:	کارمزد	۵۴۰,۵۸۸	۶۵
الف - حق بیمه	تسیر	۱,۲۱۲	—
ب - خسارت	حق بیمه انکالی	۲۳۳,۶۳۹	۵۵
حق بیمه	خسارت	۱۵,۶۶۵	—
بیمه نامه	الغوخته:	۳,۲۲۷	۳۰
سود	الف - حق بیمه	۶۵,۰۰۰	—
کارمزد انکالی	ب - خسارت	۱۲۹,۶۶۲	—
	چ. بشو کشت و سود	—	—
	مانده	۱۰۱,۶۸۴	۶۵
		۱,۲۸۹,۶۴۴	۰۵

مجله نامه بازرگانی، ۱۳۱۹، شماره ۸

کمپانی بیمه، مجله عصر حدید (۱۳۰۹ ش)، شماره ۸۰

